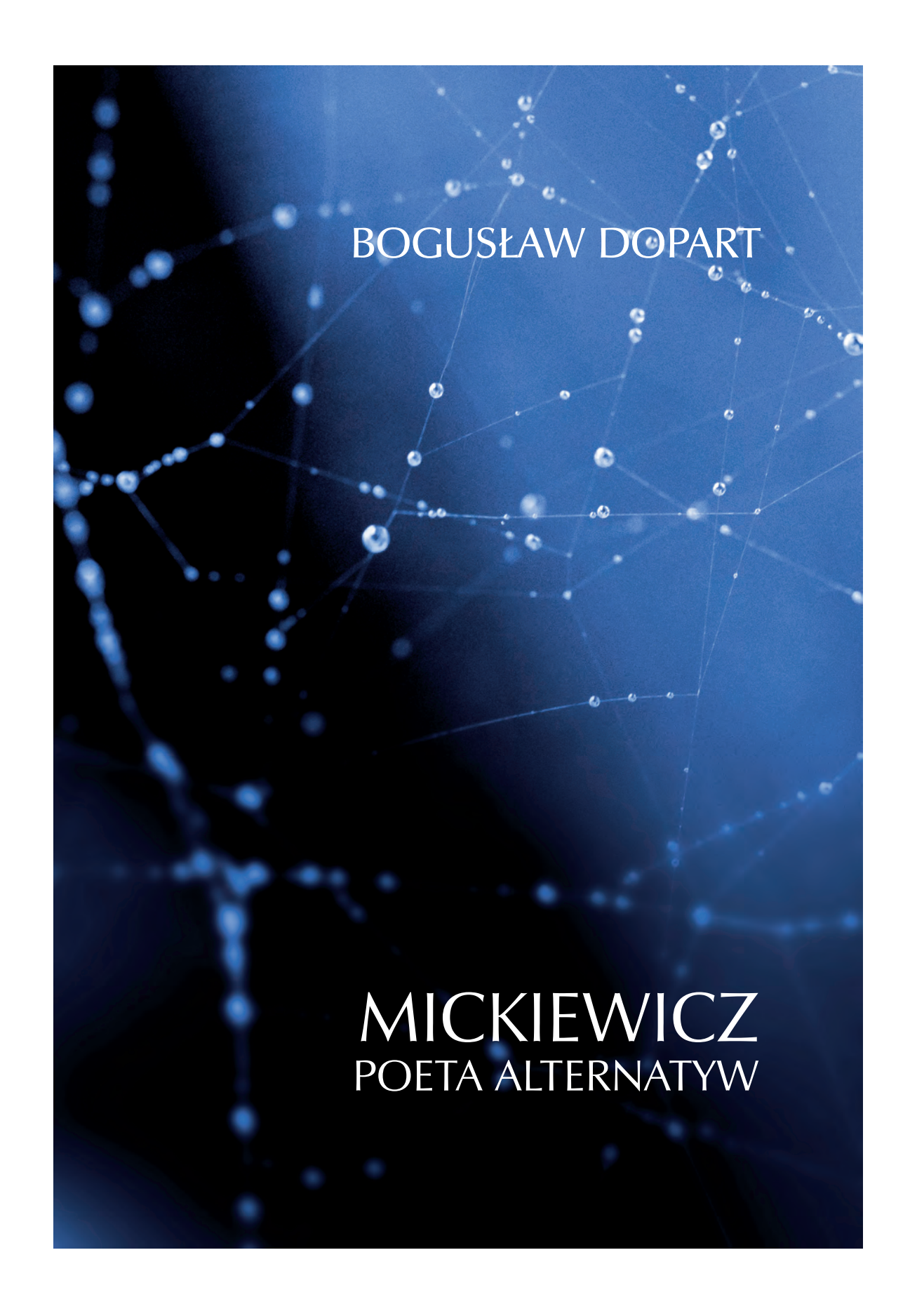

BOGUSŁAW DOPART

MICKIEWICZ
POETA ALTERNATYW

MICKIEWICZ

Poeta alternatyw

Ukazały się:

- M. Tatar, *Od Kochanowskiego do Norwida. Lektury i rozprawy*, wstęp B. Dopart, oprac. M. Stanisławski, B. Dopart, 2007.
- M. Stanisławski, *Przedmowy romantyków. Kreacje autorskie, idee programowe, gry z czytelnikiem*, 2007.
- B. Dopart, *Polski romantyzm i wiek XIX. Zarysy, rekonstrukcje*, 2013.
- M. Stankiewicz-Kopeć, *Pomiędzy klasycyzmem a romantyzmem. Młodzi autorzy Wilna, Krzemieńca i Lwowa wobec przemian w literaturze polskiej lat 1817-1828*, 2009.
- W świecie myśli i wartości. Prace z historii literatury i kultury ofiarowane profesorowi Julianowi Maślance*, red. R. Dąbrowski, A. Waśko, 2010.
- A. Nietreśta-Zatoń, *Powołani na bunt. Transgresje polskich poetów XIX wieku*, 2010.
- F. Ziejka, *Serce Polski. Szkice krakowskie*, 2010.
- A. Zioliński, *Poszukiwanie wspólnoty. Estetyka dramatyczności a więź międzyludzka w literaturze polskiego romantyzmu (preliminaria)*, 2011.
- Długie trwanie. Różne oblicza klasycyzmu*, red. R. Dąbrowski, B. Dopart, 2011.
- Był w ludziach światło było... Księga pamiątkowa ku czci profesora Wacława Woźnińskiego w dziesiątą rocznicę jego śmierci*, red. G. Zając, 2012.
- Środowiska kulturotwórcze czasów oświecenia i romantyzmu*, red. B. Dopart, 2013.
- M. Woźnińska-Działak, *Poematy narracyjne Cypriana Norwida. Konteksty literacko-kulturowe, estetyka, myśl*, 2014.
- R. Fieguth, *Zaproszenie do Quidama. Portret poematu Cypriana Norwida*, 2014.
- Eklektycyzm, synkretyzm, uniwersa. Z estetyki dzieła epoki oświecenia i romantyzmu*, red. A. Zioliński, R. Dąbrowski, 2014.
- T. Sobieraj, *Polska krytyka i myśl teatralna w drugiej połowie XIX wieku. Studia i szkice*, 2014.
- Przybylski i inni. O znaczeniu Krakowa i regionu w kulturze oświecenia*, red. R. Dąbrowski, 2019.
- Przybylski i inni. Nowe studia o znaczeniu Krakowa i regionu w kulturze oświecenia*, red. R. Dąbrowski, 2020.

BOGUSŁAW DOPART

MICKIEWICZ

Poeta alternatyw

Kraków 2021

Bogusław Dopart
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
 <https://orcid.org/0000-0002-0263-9057>
 boguslaw.dopart@uj.edu.pl

© Copyright by Bogusław Dopart, 2021

Redaktor naukowy serii: prof. dr hab. Bogusław Dopart

Recenzent: prof. dr hab. Jarosław Ławski

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupińska

Projekt okładki: Hanna Kiszka i Bogusław Dopart

Wykonanie okładki: Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8138-445-2 (druk)

ISBN 978-83-8138-446-9 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788381384469>

Na okładce wykorzystano fotografię Gabe'a Rebry, <https://unsplash.com>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

Wprowadzenie	7
Mickiewicz w szkole klasycznej?	9
<i>Romantyczność</i> Adama Mickiewicza jako utwór programowy	25
Poemat <i>Grażyna</i> wobec Mickiewiczowskiego projektu nowoczesnej literatury narodowej.....	39
Poezja Mickiewiczowska a sentymentalność czuła.....	67
Ludowość Adama Mickiewicza a synkretyzm kultury na przykładzie <i>Dziadów</i> wileńsko-kowieńskich	85
Kosmos Mickiewiczowskich <i>Dziadów</i> . Rytualny, misteryjny, teozoficzny... ..	103
Wokół epopeiczności <i>Pana Tadeusza</i>	131
<i>Pan Tadeusz</i> – domniemany epos słowiański.....	157
Cykl Mickiewiczowski a romantyczna wielka forma poetycka.....	173
Literatura, krytyka, polityka. Wokół petersburskiej edycji <i>Poezji</i> Adama Mickiewicza ...	203
Wokół Mickiewiczowskiej puszkiniestyki	217
Goethe i Byron w prelekcjach paryskich Adama Mickiewicza	229
Koncepcja literatury mesjanicznej w prelekcjach paryskich Adama Mickiewicza.....	245
Ślady koncepcji twórczych w epistolografii Mickiewicza z lat 1836-1855.....	257
Wygnaniec w oboim żywiole	275
Bibliografia	291
Nota bibliograficzna.....	309
Indeks osobowy.....	311
Summary	321

Wprowadzenie

„Poeta przeobrażeń” – to określenie na stałe utkuło w świadomości badaczy twórczości Adama Mickiewicza; więcej, stało się skrzydlatym słowem polszczyzny. Utworzył je Wacław Borowy – autor eseju o znamiennej dla twórcy *Dziadów* metodzie budowania postaci literackich i kreowania wzorców osobowych.

Tytuł niniejszej książki odnosi się do jednej z podstawowych cech biografii twórczej poety.

Nieustannie odnawiając i rozszerzając problematykę swej twórczości, Mickiewicz stara się kroczyć stałym szlakiem myśli, idei, prawd. Konstruując kolejne modele świata poetyckiego, różnicując je nawet w obrębie jednego dzieła, nieprzerwanie wbudowuje je w dynamiczne, otwarte uniwersum – zgodne z usytuowaniem ontycznym i doświadczeniem „człowieka przeobrażeń”. Zmienność i wariantywność form poetyckich u Mickiewicza są kontrapunktowane przez tendencję do regularności i łączliwości strukturalnej – przez cykliczność. Już w pierwszym swym manifestie krytycznym autor *Ballad i romansów* przeciwstawia się schematyzmowi etykietowaniu swej twórczości; dzieje poezji europejskiej przedstawia jako krzyżowanie się tradycji i dyferencjację literatur narodowych.

Mickiewicz przejawia, jak wiemy, wysoką samoświadomość twórczą: kolejne zmiany swych programów poetyckich komentuje w tekstach krytycznych i/lub poprzez manifestacyjną metapoezję. Od pierwszego zbioru wierszy jest świadom swej roli jako nowatora, więcej, jako śmiałka wytyczającego nową drogę literatury; wydaje się nawet, że w okresach wileńsko-kowieńskim i zsyłkowym rolę tę podejmuje on ze znaczną premedytacją. Kolejne jego propozycje twórcze kształtują nowoczesny pluralizm kierunków literackich, a prąd romantyczny różnicuje się wewnętrznie w galopującym tempie (ludowość, poezja transcendentalna, egzotyzm, mediewizm). A przecież i jako neoklasycysta, i jako fundator romantycznej poezji narodowej nie przejawia najmniejszej pokusy radykalnego zerwania z tradycją.

Ze wszystkich powyższych powodów wolno i należy poszukiwać dla twórczości Adama Mickiewicza określeń takich jak tytuł tej książki. Poeta alternatyw.

Niniejszy zbiór składa się z rozdziałów przybliżających różne aspekty wewnętrznego zróżnicowania biografii twórczej pierwszego wieszczka. W tekstach dotyczących wczesnych wierszy, *Grażyny*, „sentymentalności czulej” zostały wyeksponowane nieromantyczne estetyki w dorobku poetyckim Mickiewicza. W studium otwierającym tom poddano obserwacji kolejne debiuty poety, jego poszukiwania twórcze w latach 1818-1821, a tym samym ukazano narodziny pluralizmu estetycznego w Mickiewiczowskiej praktyce literackiej.

Cały szereg tekstów poświęcono wypowiedziom programowym poety: *Romantyczności*, rozprawom *O poezji romantycznej*, *Goethe i Bajron*, *O krytykach i recenzentach warszawskich*. Jak postaci Goethego, Byrona i Puszkina odbijały się w świadomości literackiej Mickiewicza w latach trzydziestych i czterdziestych XIX wieku – o tym mówią dwa studia osobne. Z prelekcji paryskich wydobyto ostatnią wielką wizję programową Mickiewicza: projekt literatury mesjanicznej.

Książka niniejsza stara się ukazać pod znakiem alternatyw kreatywność Mickiewicza jako twórcy struktur cyklicznych (*Ballady i romanse*, *Sonety*, liryki lozańskie), a także różnorodność rozstrzygnięć ideowych i artystycznych w wielkich kompozycjach poetyckich wieszczka. Na przykładzie *Dziadów* (dzieła, które notabene ma również liczne cechy cykliczności) obserwujemy multiplikację poetyckich światobrazów. Studium o *Panu Tadeuszu* – poemacie, w którym trzeba wyróżnić aż trzy estetyki epickie – zestawia dzieło Mickiewicza z najważniejszymi w Europie próbami konceptualizacji i realizacji współczesnej epopei (*Męczennicy Chateaubrianda*, *Herman i Dorota* Goethego, epopeiczna lektura Waltera Scotta, francuska „epopeja humanitarna”).

Dwa skrajnie odmienne ucieleśnienia ludowości u Mickiewicza (ludowości, tj. pierwszego i jednego z głównych wariantów prądowych romantyzmu) ukazano poprzez odczytanie symboliki obrzędowej w II części *Dziadów* oraz elementy stylizacji ludowo-słowiańskiej w *Panu Tadeuszu*. To, rzecz można, alternatywny sposób skonfrontowania dzieł w dorobku poety najdonioślejszych.

W epistolografii Mickiewiczowskiej z lat 1836-1855 starano się prześledzić miejsca i wątki, które świadczą o trwałej żywotności refleksji twórczej poety.

Zamknięcie książki – *Wygnaniec w oboim żywiole* – to nie bilans badawczy. Przeciwnie, szkic powstał na kanwie projektu naukowego, który kształtował się w najwcześniejszej fazie moich poszukiwań mickiewiczowskich.

Zamysł tego tomu monograficznego powstał bezpośrednio po opublikowaniu rozprawy *Mickiewiczowski romantyzm przedlistopadowy* (1992). Niektóre pomieszczone tu prace musiały długo czekać na książkowy pierwodruk. Miały one od początku i zachowały do dziś istotne znaczenie dla integralności problemowej niniejszej książki.

Kraków, 21 marca 2021 roku

W metaforze „poety alternatyw” dopatruję się udanej próby spięcia w koherentną całość studiów i szkiców, których tematyka tylko z pozoru jest różnorodna. Z pozoru, bo różnorodność ta jest mapą wyborów, dylematów, alternatyw o nader różnym charakterze: estetycznych, ideowych, życiowych, twórczych, politycznych, lecz i duchowo-religijnych. W konstrukcji tomu dostrzegamy próbę rysowania owej mapy alternatyw w układzie – jedynie trafnym – porządku życia i twórczości Mickiewicza: od klasycystycznych juveniliów po epistolograficzne krańce życia i twórczości z czasów stambulskich. Plan monografii obejmuje praktycznie wszystkie ważne, węzłowe punkty życia twórczego: od filomatyizmu, przez czasy, gdy tworzył kolejne części *Dziadów*, okres prelekcji paryskich, aż po rok 1855.

Cały tom jest konstrukcją spójną nie tylko tematycznie (Mickiewicz), lecz również metodologicznie i językowo. Pisarstwo naukowe Bogusława Doparta łączy w sobie w sposób nieprzypadkowy, harmonijny metodologicznie inspiracje klasycznej historii literatury (z dominantą tematyczno-ideową i genologiczną) z inspiracjami głęboko pojętej myśli socjologicznej i filozoficznej. Ta fuzja metod – przy pewnej stałości tematu refleksji – stworzyła też oryginalny język badacza: bogaty terminologicznie, uspołniony kategorialnie, giętki w wyrażaniu trudnych do wyrażenia obserwacji, na przykład takich, które opisują metamorfozy światobrazów romantycznych w ich ewolucyjnym kształcie (tu: cykliczność, wariantowość, epopeiczność etc.). Wszystkie cechy tego języka znajdziemy w książce.

z recenzji prof. dr. hab. Jarosława Ławskiego

ISBN 978-83-8138-445-2

9 788381 384452

<https://akademicka.pl>